

ПЕС У ЯЗИЧНЕЙ СЛИКИ ШВЕТА РУСНАЦОХ У СЕРБИЈИ (ВОЙВОДИНИ)*

Пес (*Canis lupus familiaris*) домашня животина зоз фамелиї Canidae чий процес доместификованя тирвал вецей тисячи роки. Пес у прешлосци хасновани як помоц у ловах або чувар, за охрану людзох и статку од дзивих животиньох. Пре својо характеристики, вон у далекей прешлосци бул инспирация у уметности, предмет обожованя итд. Медзитим, його символика амбивалентна. З єдного боку, вон символ вирного приятеля неподкупивосци, мудросци, а з другог, вон глуми спреводзкош, преганятель, або блуднік.

Слика пса у язичней слики швета у прешлосци була виразно негативна цо вироятно було условене зоз функцию пса, односно з малим хасном за человека у одношеню на домашні животини хтори обезпечовали поживу. До препенки видзена пса приходзи у 18. вику у Велькей Британиї та ше на пса почина патриц як на облюбену животину. Тота препенка допринесла же би ше нешка пса вецей не видзело виключно як еталон нічомности але и як еталон вирности и приятельства.

У роботы провадиме препенку места пса у рамикох категориї ДОМАШНІ ЖИВОТИНІ и ей подредзеной категориї ЛЮБИМЦІ. Корпус ше састої зоз фразеологизмох ексцерпованих зоз словнікох руского языка у Войводини и реакційох у асоциативним тесту. Вигледоване ше базує на теорійних основах когнитивней лингвистики. Хаснує ше анализа концептуалней метафори на материялу фразеологизмох, а як помозни инструмент ше хаснує асоциативни тест.

Ключни слова: пес, язична слика швета, категоризация, Руснаци у Войводини.

The dog (*Canis lupus familiaris*) is a domestic animal from the Canidae family, whose domestication process lasted more than a thousand years. In the past, it was used for hunting and protection of people and livestock from wild animals. Because of its characteristics, it was a source of inspiration in art, an object of worship, etc. in the distant past. Its exact symbolic meaning is, however, ambivalent. On the one hand, it is a symbol of a loyal and incorruptible friend and of wisdom, and on the other, it is a deceiver, persecutor, or fornicator.

The image of the dog in the linguistic image of the world was extremely negative in the past, which was probably conditioned by the dog's function, i.e., its slight benefit to humans compared to domestic animals that provided food. This perception changed in the 18th century in Great Britain, when the dog began to be perceived as the favourite animal.

* Робота реализована у рамикох проєкту *Мађински језици и књижевности у АП Војводини – семіотички и културни ресурси у изградњи етничког идентитета*, број 142-451-3125/2022-01 хтори финансовани з боку Покраїнског секретаријату за високе образоване и наукововигледовацку діялносц А.П. Войводини.

This change contributed to the dog no longer being seen exclusively as a benchmark of worthlessness, but also as a benchmark of loyalty and friendship.

In this paper, we follow the change of the dog's place within the category DOMESTIC ANIMALS and its subordinate category PETS. Our corpus consists of phrasemes excerpted from dictionaries of the Ruthenian language in Vojvodina and responses in an association test. The theoretical framework employed in this study is cognitive linguistics. Conceptual metaphor analysis is applied to the phrasemes, and the association test serves as an auxiliary instrument.

Keywords: dog, the linguistic world-image, categorization, Ruthenians in Vojvodina.

1. Увод¹

Предмет того вгледованя фразеологизми у чиім жридловим домену домашня животиныя пес, односно поняца у вязи зоз його хованьом. У першей часци роботи буду представени енциклопедийни информации о псови як домашней животины, його доместификация, функции и символизем хтори розвити през вики соодношеньох зоз человеком. Понеже фразеологизми богате жридо информацииох о слики швета єдного народу, анализа ше базує на концептуалней анализи тей факти язичних єдинкох хтори ше познейше кладзе до контексту резултатох асоциативного тесту односно сучасней слики швета Руснацох у Войводини.

1.1. Корпус

Материял за тоту роботу позберани у лексикографийних публикацийох руского языка у Войводини. То насампредз, *Фразеологийни словник руско-сербски* (Kašić 1987), *Руско сербски словник* (Рамач 2010), и *Словник руского народного языка* (Рамач 2017), работа Миколи Кочиша „Идиомы и фразеологийни вирази” (Кочиш 1978), *Руски фразеологийни словарь 1* (Колесаров 1975), мастер роботох (Златка Чижмар, *Фразеология руского языка*, Ана-Мария Рац, *Характеризованє человека у русской фразеологийи*) у хторих вгледовани фразеологизми (Чижмар 2013, Рац 2015).

Зоз тих виданьох ексцерповани 175 фразеологизми у хторих жридлови домен домашня животиныя. Пес жридлови домен у 31 фразеологизму. То найчастейше поровнуюци фразеологизми (14). Приблїжно тельо єст и вирекнуща (12) а значно меней присутни присловки (5). Фраземи класификовани з оглядом на резултати концептуалней анализи зоз хтору одредзени концептуални поля.

¹ Часци тей роботи засновани на докторскей дисертациї *Терминология вихову домашнїх животиных у языку Руснацох у Войводини (когнитивнолингвистични аспект)* (Мудри 2023).

1.2. Методология

Аналізовані фразеологізми класифіковані з оглядом на концепт хтори преноша. Концепти ше аналізую на основі семантичних означеньох хтори обачуєме у фразеологізмах. Перши крочай анализи бул формоване групох блізких по цільовим домену, односно по тим цю преноша. Фразеологізми ше у рамикох таких групох детальнейше аналізую з оглядом на жридлови и цільови домен, односно зоз методу анализи поняцовой метафори (Lakoff, Johnson (1980); Lakoff (1987); Johnson (1987); Lakoff, Turner (1989); Kövecses (2002; 2010). У поровнюючим фразеологізму *гладни як пес*, жридлови домен то ГЛАДНИ ПЕС як достаточо ясна слика з хтору преношиме кельо то ГЛАДНА ОСОБА. Напрям того пресликованя чи метафоризації мож приказат и зоз схему ГЛАДНИ ПЕС → ГЛАДНА ОСОБА. Окрем тей поняцовой метафори, у материялу обачени и шлїдуюци: ДЗВОНЧОК НА ПСОВИ → НЕОДВИТУЮЦОСЦ (*швечи му як псови дзвончок*), ПЕС → БАРЗ ВИРНИ ЧЛОВЕК (*вирни як пес*), ПЕС → НЕПРЕМЕНЛЇВОСЦИ ЛЮДСКОГО ХАРАКТЕРУ (*не будзе зоз пса сланїна [лєм вше тишина]*) итд. Шицки метафори можеме розумит як обшейшу, надредзену метафору ДОМАШНЯ ЖИВОТИНЯ → ЧЛОВЕК. З оглядом на напрям метафоризації, у вигледованим материялу присутни фразеологізми у хторих напрям метафоризації идзе од ЖИВОТИНІ (або поняца у вязи зоз ей вихованьом) гу ЧЛОВЕКОВИ, односно, обачели зме лєм приклади антропоморфизму.

Понеже слики хтори стретаме у фразеологізмах часто нетранспарентни до анализи зме уключели и лингвокультурологийни метод, односно толкованя традиційней культури Руснацох у Войводини.

Як помощне средство хторе укаже сучасну слику пса у язичу Руснацох у Войводини, хаснована асоціативна метода.

1.3. Енциклопедийна слика пса

Пес (*Canis lupus familiaris*) домашня животиня зоз фамелії Canidae. По походзеню є блізкий зоз дзивима животинями, у першим шоре шивим вовком, лішками и шакалами. Нешка иснує вецей як 400 розлични файти псох (Vanacore 2023).

Причини доместификованя пса можеме розумит як потребу дзепоедних членох фамелії Canidae же би зохабели першобутни чупор и покорели ше новому предводнікови, можебуц успишнейшому ловарови, човекови (Visković 2009: 271). Предпоставя ше же процес доместификованя пса тирвал вецей тисячи роки. Перши доместификовани пси вироятно мали розвити чула видзєня и слуху понеже сами обезпечовали поживу. Праве тоті характеристики и одредзели його улогу у розвою людскей цивилизації. Як една з перших

доместификованих животиных пес хасновани як помоц у ловах або чувар, охрана людзох и статку од дзивих животиных.

У давней прешлосци, починаючи од бронзового часу, пес, бул инспирация илустрацийох на мурах, гробніцох, статуох, цо гутори о важним месце пса (Vanacore 2023).

У Старим Єгипту ше верело же пси маю характеристики богох. Гу псом ше одношело зоз вельким почитованьом, напр. пси мали власних слугох, були прикрашовани зоз прикрасками и кармени зоз окремним едзеньом, а по шмерци владара, його пес бул поховани ведно з нїм як файта охрани (Vanacore 2023).

1.4. Символизем пса

Символика пса амбивалентна. З єдного боку вон символ вирного пайташа, неподкупивосци, мудросци, а з другого, глуми спреводзкош, преганятель, блуднік, як ше го видзи у Библиї (Коцур и др. 2015: 767–768). Вон так як и конь, домашня животиня хтора витворює вязу зоз нежемским. Часто ше зявює у пари зоз мачку а у традиційней култури пес и мачка метафорично повязани зоз вовком и медведзом (Толстої, Раденковић 2001: 417). У прешлосци ше верело же пес водитель душох до нежемского живота та же ше души умартих населюю до псох.² Пес по вереньох зоз своїм завиваньом предвидзовал, нагадовал шмерц, огонь, нещесце (Коцур и др. 2015: 767–768).

1.5. Пес як любимец

Пестованє облюбених животиных чи любимцох у прешлосци, як уж поведзене, бул звичай владарох. Предпоставя ше же у Велькей Британиї у 18. вику пришло до пременки одношеня гу дзепоедним животиным, але ше на одношенє гу животиным як любимцом спочатку патрело як на грих, екстраваганцию, луксуз. Медзитим, праве у 18. вику тот потреба постала широко прилапена до тей мири же ше пестованє пса спатрало як морални квалитет (Tague 2015).

Пременка одношеня гу дзепоедним домашнім животиным приведла до zlepшованя условийох живота, гоч вони и далєй представляю предмет власносци человека. Исную думаня по хторих любимци нешка посполнюю празне место хторе настало пре ошлебодзене рабох, служкох, домашніх роботних животиных (Shell 1986: 141). Зоз тим ше приходзи по питанє хторе поставя Ингрид Тейґ, як можеме любииц посесию, власносц? (Tague 2015). Одношенє гу домашнім животиным чия функция даванє поживи,

² На подобни способ видзени и вовк, хтори у митских представох дзепоедних народох бул отілотворене души покойного (Штрбац, Штасни 2022: 239).

продукту за человека ошлебодзена емоційней привязаности и як биоетичаре спозорюю, одношене гу нїм часто може буц негумане³ (Kaluderović 2009: 311–322). Никола Вискович⁴ у кнїжки *Kulturna zoologija – što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji* наводзи же одношене гу животињом у нашеј култури конзумеристичне (Visković 2009: 22).

У категорії домашніх животињох до видвойованя категорії любимцох приходзи зоз пременку функції домашней животињі пес, можебуц и прето же то домашня животиња хтора перша доместификована. Першобутни функції охрани, помоцніка у ловах або чуваня статку поставаю другорядово. Визначна характеристика, односно його функция постава приязельство, емоционална повязаносц, а у вязи зоз тим и статусни символ.

Нешка ше одношене гу псом у розличних культурах розликуе, та за заходну культуру характеристичне спатранє пса як приятеля, односно похопйоване любимцох як людзох. Спомніме лем даване людских менох любимцом або факт же ше им дава єдзене хторе єдза людзе або хторе порихтане як готови продукт за человека, облека ше их, преславлює ше їх родзени дні або, за нашо дружтво ище не таке звичайне, имитованє людского хованя на теметовох за любимцох (Shell 1986: 122). Тота емотивна улога пса условела и розвой рижних способох велького заробку. З другого боку, у дзепоедних часцох швета, людзе не розвили таке емотивне одношене гу псови, та ше го хаснує зоз функцию зашити, цагающей моци або поживи.

Як випатрала тота пременка од домашней животињі з функцию чуваня и помощи у роботах гу облюбеной животињі з функцию приятеля у язичней слики швета Руснацох у Войводини можеме провадзиц на материялу фразеологизмох и асоциацийох.

2. Язична слика швета

Язична слика швета ма антропоцентрични характер. Формована є зоз индивидуалних прототипских и колективних стереотипских концептох заснованих на семантичней и енциклопедийней информации (Поповић 2008: 63–64; Стефановић 2012: 17). То, до языка убудована интерпретация дійсносци заснована на осетовой рецепції (Штрбац 2018: 27). Тот комплекс представох єдного народа о дійсносци (розсудзованя о швеце, людзох, стварох, подійох)

3 Вецей о етичним боку людского одношеня гу животињом у работи Желька Калудеровича *Bioetički pristup životinjama* (Kaluderović 2009: 312).

4 Автор зачатник теорії о правах животињох, односно интердисциплинарней культурней анималистики. У кнїжки *Kulturna zoologija – Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji*, на интердисциплинарни способ представел рижни аспекти одношеня чи вязи человека зоз животињами, положено животињі у дружтве, антропоморфизму и зооморфизму, положено животињі у култури, символику животињох, права животињох итд. (Visković 2009).

видзимо през язични єдинки (Попова, Стернин 2007: 51–54). У формованю язичней слики швета участвую и фразеологизми понеже одражую способности розумєня дїйсности и єї категоризацию (Штрбац 2018: 221).

По авторох Попова и Стернин семантично-когнитивни приступ указує же у лингвистичнокогнитивних вигледованьох найефикаснейши способ анализи ма напрям язык→концепт (Попова, Стернин 2007: 23). Анализа язичних средствох найефективнейши и найєдноставнейши способ ошвициц хактеристики и модел концепту.

Концепт можемо розумиц як базну функционалну єдинку язичней слики дїйсности, як асоциативне польо хторе облапя колективни стереотипни представи але и индивидуални прототипски фрейми у вязи зоз дїйсности и актуализує ше у одредзеной ситуації спознания и комуникації (Поповић 2008: 59). Вкупносц язичних средствох з хторима ше вербализує концепт представля його номинацијне польо до хторого уходза слова з хторима ше менує одредзени концепт, синоними, устаємени назви, фразеологійни єдинки, при словки, вирекнуца, метафорични номинації, асоциативни поля итд. (Попова, Стернин 2007: 66–71).

Поняце категоризации представля єдно зоз основних поняцох теорії прототипох. То схопносц човека же би препознавал ентитети як члени категорийох. Джордж Лейкоф у єдней з фундаменталних кнїжкох когнитивней лингвистики *Жени, огонь и опасни ствари – Цо категорії одкриваю о розуме* (Women, Fire, and Dangerous things – What categories reveal about the mind) наводзи же кажди раз кед даяке поняце, предмет видзимо як файту дачого, ми категоризуємо (Lakoff 1987: 5). Человек најчастейше категоризує несвидомо, без потреби за роздумованьом до хторей категорії спада одредзени предмет, живе єство, поняце, абстрактни ентитет итд. Вон наглашує значносц категоризации у каждодньовим живоце. Лейкоф розумєне категоризации видзи як помоц у розуменю як роздумуємо и як функціонуємо прецо розумєне категоризации најважнейше за розумєне цо нас твори людзми (Lakoff 1987: 5).

2.1. Фразеологійна слика пса

Язична слика швета ше у розличних народох розликує понеже язык состойна часц дружтва и култури, а фразеология дава најяснейши информации о язичней слики швета (Hrnjak 2007: 197). По Бартминьскому, значєня фразеологизмох ше состоя зоз емоционално-експресивней и социалней компоненти, а фразеологійна слика швета представля способ на хтори ше реални швет, засновани на историйних сознаньох хторим ше може приступиц лєм зоз етимологійнима вигледованями, указує у фразеології (Bartmiński 2009).

Понеже витворени на метафори, фразеологизми даваю одвитуюци материял за преучованє принципох концептуализации (Штрбац 2018: 18; Fink-

Arsovski 2002: 37). Культурно-национална специфика народу ше рефлектуе у фразеологийней системи языка. Єдинки тей системи жридоło язичней и культурней информации (Вільчинська 2012: 145). Вони указую культурологийну подлогу, культурне наслідство та прето з нїх мож вилучиц информацию о звичайох, менталитету одредзеного народу, односно язичну слику швета (Fink-Arsovski 2002: 37). Єдинки фразеологийного систему єдного языка одвиту-юци за анализу семантичних жґридох понеже ше з нїма вербалізує концепт (Fink-Arsovski 2002: 37). Прето су, попри реакційох у асоціативних польох, одвитуюци же би указали слику ПСА у язичу Руснацох у Войводини.

Же би ше розумели принципи фразеологизації або мотивацію метафоричних пресликованьох, хасную ше толкованя традиційней культури Руснацох у Войводини, односно лингвокультурологийни метод. Материял хтори ше анализує часц фразеологийного славянського фонду а найвещей подобности руска фразеология указує зоз українску понеже ше найвекша часц представених фразеологизмох може пренайц у фразеологийних словнікох українського языка.

3. Анализа фразеологизмох

3.1. ПЕС ТО ЧЛОВЕК

3.1.1. Чловекова вонкашньосц (неодвитууюцосц випатрунку)

Концепт випатрунку, односно, способ облеканя сликовито представени зоз антонимским ироничним поровнююцим фразеологизмом *швечи му як псови дзвончок*⁵ и *швечи му як псови пята нога*.⁶ У народу, обраченому гу хованню домашнїх животиных, познате же ше дзвончок кладзе крави, овци, кози же би ше, пущена на пашу не страцела, односно же би ю єй власніки легко пренашли. У варіанти того фразеологизму у хторим место дзвончка маме пияту ногу, тиж так ше визначує цошка цо непотребне, цо не пристава А-часци⁷ фразеологизму, бо псови, як и другим животином, достаточне мац штири ноги же би нормално окончовал шицки функції.

5 У українских лемковских бешедох: *пасує як псу дзвончок* (Вархол, Івченко 1990: 48, 100). На месце пса може буц и швина: *пасіє як на свїно вінец, пасіє як на свиню ризы* (Вархол, Івченко 1990: 28, 113, 119).

6 У українских лемковских бешедох у Польскей *дба як пес о п'яту лабу, хьбувати як псу п'ята нога* (Bawolak 2021: 746), Словацкей *старати шя як пес о п'яту лабу, хьбувати як псу п'ята нога* (Вархол, Івченко 1990: 101). У *Фразеологийним словніку українського языка* находзимо форму *як собаці п'ята нога* (Паламарчук I 1993: 59; II 554, 715) и *потрібний як собаці другий хвіст* (Паламарчук II 1993: 715).

7 З оглядом на структуру поровнююцих фразеологизмох, розликуєме три члени каждого фразеологизма хтори можеме представиц на шлідуюци способ: А+Б+Ц. Часц такого трочленого фразеологизма хтора ше поровнує А-часц и у нїм може буц дієслово, прикметник або меновник, та ше з оглядом на тото можу розликовац дієсловни, прикмет-

У материялу зазначена и варианта того фразеологізма зос дієсловом *требац* хтори прави розлику у значеню, односно кваліфікує концепт НСПО-ТРЕБНОСЦ або ЗВИШНОСЦ. Тото значенє преноши и фразеологізем *треба му як псу (псови) колік*.⁸

3.1.2. Прикмети людзох (психична характеристика человека)

СПРЕВОДЗКА

Кед дахто вельо цигані або кед циганство вельке, вец ше тота особа поровнує зос псом, *цигані як пс*.⁹ Точнейше, у процесу персоніфікації тота домашня животиная достала негативни прикмети человека.¹⁰ Фразеологізем засновани на метафоричним пресликованю у хторим жридлови домен *пс*, а цильови человек хтори барз цигані. Зооним *пс* у контакту зос дієсловом *циганіц* активує сему колективней експресії *барз циганіц* пре хтору ше пса розуми як еталон велького циганства. Зос нїм ше интензифікує значенє дієслова.¹¹

ВИРНОСЦ

Гоч фразеологізми зос компоненту *пс* у анализованих фразеологізмах найчастейше маю негативну конотацию, присутни и єден поровнююци фразеологізем зос позитивну конотацию: *вирни як пс*,¹² хтори указує на концепт вирносци. Вигледоване асоціацийох указує же то прототипична прикмета пса понеже центр асоціативного поля асоціят *вирносц*.¹³ Окрем сучасней

нічки або меновнічки поровнююци фразеологізми. Часц хтора ше поровнує, односно А-часц може буц вихабена. Таки фразеологізми ше волаю двочленово.

- 8 У українских лемковских бешедох концепт непотребносци ше преноши зос шлїдуюцима фразеологізмами: у Польскей *так тя там треба як пса до неба* (Wawolak 2021: 750), Словацкей *треба як пса до церкви* (Вархол, Івченко 1990: 101), *требало як пса до неба* (Вархол, Івченко 1990: 89, 101), (Паламарчук II 1993: 715), *требало як пса на погріб* (Вархол, Івченко 1990: 101).
- 9 У українским: *бреше як пс* (Поповић 2019: 19); серб. *лаже као псето* (Рамач 2010: 525).
- 10 У тим фразеологізму присутне ище єдно метафоричне пресликованє зос тиж так негативну конотацию. Дієслово *циганіц* формованє зос етнонима Циган хторе жридлови домен тей метафори, а хтори можливи пре стереотип, народну слику о Циганох як особох хтори не гуторя правду, крадню итд.
- 11 Аналізуючи фразеологізми у сербским языку у хторих цильови домен ЧЛОВЕК, Штрбац обачела же ше и други файти комуникації могу концептуалізовац преїг того жридлового домена, напр. барз циганіц (*лагати као пас*), фалшиве приказованє у цо лепшим шветлу (*красити се [китити се] лажним перјем*), подле знанє странского языка (*говорити француски [немачки итд.] као крава латински*) (Штрбац 2018: 163).
- 12 У українским: *як (мов, ніби і т. ін.) вірний (вірна) собака* (Паламарчук II 1993: 715).
- 13 Окрем того, асоціатії на пса звичайно позитивни и означую його функцию товаришства (*верни, вирносц*¹⁰, *вирни 4, приятель 4, найлпши пайташ 2, товариш 2, человек* *вирни приятель 1, вирни приятель 1; вирни товариш 1*), и чуваня дома (*добре го мац у*

слики пса формованей часто под уплївом популярней култури, природа пса, понеже є по походзеню блїзки вовком, очиглядно одредзує и його справоване, односно подредзеносц глави чупору (Visković 2009: 270), односно човекови.

НЕДОВИРИЄ

Премєнка слики пса при людзох виroyтно ишла од символу недовирия гу символу вирносци. На тот способ можеме потолковац факт же присутни антонимни фразеологизем зоз дияметрално процивним концептом, концепту ВИРНОСЦ.

Пес у народней слики велїх язикох негaтивно конотовани (Толстој, Раденковић 2001: 417–418). Фразеологизми з негaтивну характеристику треба розумиц як старше пасмо понеже одношенє пса и човека муши буц исконске. Тот процес доместификованя тирвал длуго и у нїм человек формовал својо становиска о псови хтори нешка находзиме у петрификованих формах як цо фразеологизми. Дзепоедни становиска, окреме негaтивни, нам нешка випатраю незвичайни, цо гутори о премєнки слики пса. Тото потвердзує и асоциятивни тест.

Пса ше нешка видзи як вирного, як зме видзели у предходним фразеологизму, але у фразеологизму *не вер псу*¹⁴ *анї кед ши*¹⁵ пес жридлови домен метафори хтора преноши концепт недовирия. Зоз тим висловом виражени високи ступень недовирия.

НСПОДЗЕКОВНОСЦ

Концепт НСПОДЗЕКОВНОСЦ видзиме у фразеологизму *пуц пса под стол виграбе ше на стол*.¹⁶ Метафоричне пресликованє засноване на слики пса хторому ше да привилегија же би бул под столом, а вон то не ценї, але сце ище вецей.

НСПРЕМЕНЛЇВОСЦ ЛЮДСКОГО ХАРАКТЕРУ

Концепт НСПРЕМЕНЛЇВОСЦ ЛЮДСКОГО ХАРАКТЕРУ преноши фразеологизем *не буде зоз пса сланїна [лєм вше пишина]*.¹⁷ Фразеологизем засновани на природи домашней животинї. Опера ше на факт же зоз пса не

дворе, крадоше, чува, чува домЗ, чувард, чувар обисца (, вирни газдови)З, явля кед дахто придзе и чува обисце).

14 Нешка би обчєкована форма меновнїка *пес* у дативе єднини була *псови*.

15 У сербским *Не веруј змији ни кад спава* (Рамач 2010: 525).

16 У сербским *пусти коку на полицу она ће и на столицу* (Рамач 2010: 525).

17 У украинских лемковских бешедох у Польскей: *не буде з пса солонина, ани зоз волка баранина* (Bawolak 2021: 748), *не буде з пса нї солонина, нї ковбаса* (Зубков 1984: 87). У сербским *неће бити од кєра сланина* (Рамач 2010: 525).

мож направиц сланїну як поживу човекови зоз чим ше поровнує його функция, односно хасен за човека. Постредно можеме заключиц же за човека функция даваня поживи важнейша од функций чуваня. Гоч за нашу культуру нешка неприлапливе, конзумоване пса як поживи у дзепоедних культурах не прохибоване а як указую вигледованя антропологох людзе у далекей прешлосци заш лем хасновали пси за едзене (Tito 2011).

СХОПНОСЦ, ЗНАХОДЛЇВОСЦ

Схопносц особи же би ше знашла, не дала збунїц або звладац цильови домен метафоричного пресликованя у фразеологизму *знац од чого пси здихаю*.¹⁸ Жридлови домен з другого боку не ясни, але ше нагадує досц негативни сценарий у хторим ше ценї знане забиваня псох. Тота жадана схопносц ше може оправдац зоз уж спомнутим негативним одношеньом гу псом. У руским язiku иснує и вариянта *знац од чого мухи здихаю*.

ИСТИ (ПОДЛИ, ЗЛИ) ЛЮДЗЕ ШЕ РОЗУМЯ

Негативна слика пса присутна и у фразеологизму *пес пса позна*¹⁹ з хторим ше виражує концепт ИСТИ (ПОДЛИ, ЗЛИ) ЛЮДЗЕ ШЕ РОЗУМЯ. Гоч у фразеологизму не маме ясну характеризацию пса як недоброго, цильови домен нам указує одношене, односно характеризоване пса.

3.1.3. Чловеково стани и чувства

ГНЇВ

У рамикох того концептуалного поля квалификує ше и концепт ГНЇВ хторе ше розуми як прикмету животинї.²⁰ Дїєслово з префиксом на- (*нагнївац ше, надуц ше*) хторе ношители ингресивного значеня реферує о чувству гнїву. Зазначени поровнуюци фразеологизем у хторим ше нагнївана особа поровнує зоз бабовим псом, *нагнївал ше (нахмурел ше, нагнївани) як бабов пес*.²¹ Чувство гнїву ту експлицитно виражене зоз дїєсловом/дїеприкметнїком *нахмуриц ше, нагнївац ше/нагнївани* а зооним сугерує же особа барз нагнїва-

18 У сербским знати знање (Рамач 2010: 525).

19 Поровнай: укр. *пес пса по хвостові пізнає* (Зубков 1984: 91), кулик кулика бачить здалека; свій свояка вгадає (бачить) здалека; рсй. *рыбак рыбака видит издалека*; серб. *познаје рђа [своје] гвожђе* (Рамач 2010: 525); *врана врани очи не вади*.

20 И у сербскей фразеологїї ше гнїв розуми як прикмета животинї: *љут као рис, бесан као бик (гуја, змија)* (Штрабац 2018: 118).

21 Окрем пса, концепт гнїву Руснаци преноша и зоз шлїдуюцима фразеологизмами: *нагнївани (надути) як пуляк, нагнївал ше (нахмурел ше, нагнївани) як бабов пес*, або корназом *нагнївани як корназ*.

на, односно указує на високи ступень емоції. Семантична вяза, медзи членом поровнюючого фразеологізму заснована на активованю семи колективней експресії хтору ноши зооним. Ту, медзитим, не ясне чи назва *бабов пес* представя меновнічку генитивну синтагму зоз значеньом припадносци або то двозложна, гибридна назва инсекту як резултат метафоричного процесу *бабин пес*. У обидвох случайох чежко одгаднуц мотивацію метафоричного процесу.

СПАНЕ

Фразеологізми хтори преноша значене концепту СПАНЕ ше розликую з оглядом на квалитет сна, односно чи сон легки чи тварди. Окрем того, можу означовац и час одходу на спане. У руским язичу присутни фразеологізем зоз значеньом твардо спац, *спац як бундаш*. Часточну информацию о мотивації одкрива дієслово *бундашиц* „не робиц ніч”. Попри концепту твардо спац, предходни фразеологізем ше одноши и на особу хтора ленїва та прето твардо шпи.²²

ПОГАНЬБЕНОСЦ

Концепт ПОГАНЬБЕНОСЦ видзимо у структурно дієсловних фразеологізмах хтори з помоцу дії преноша слику стану особи *пошол пшим ліцом, (пойси) як пес з косцу*.²³ Як видзимо, стан поганьбеносци преноши ше зоз фразеологізмами у хторих жридлови домен домашня животиня пес, а цильови поганьбени человек. Ту, медзитим, не ясне як народни розум формовал тот концепт, з оглядом на то же бизме обчековали же пес задовольни кед достане косц або як то пше ліцо символизує поганьбеносц. Толкованє можеме пренайсц у факту же народна слика пса, як зме то уж наводзели, негативна. Вона формована у прешлосци кед человек иншак патрел на пса, та метафорична вяза пса и поганьбеносци нешка не така ясна.

ВИСТАТОСЦ

Концепт ВИСТАТОСЦ преноши фразеологізем *вистац (вистал) як югаски пес*.²⁴ Дієслово експлицитно преноши значене стану вистатосци, а у комби-

22 Подобни случай маме и при фразеологізму *спац як заяц* бо окрем конотации легки сон, видзи нам ше, глібше значене того фразеологізму страх хтори спричинел легки сон. По Финк Арсовски, на сербскогорватским терену ше не зявюю приклади хтори реферуо о твардим сну (Fink-Arsovski 2002: 47). У виразу *спац як заяц* легки сон резултат злекнутосци, а у виразу *спац як бундаш* тварди сон резултат ленівосци.

23 Окрем фразеологізмах зоз зоонимом пес, руски язич зоз тим значеньом позна и фразеологізем у хторим справоване пуляка жридлови домен *спуциц нос як пуляк*.

24 Таки концепт преноша и фразеологізми *виробени як конь (вол), вистац (вистал) як поштарски конь*.

нації зоз зоонимом ше активує сема колективней експресії хтора интензифікує значенє дієслова у А-часци поровнюючого фразеологізму. У Ц-часци маме референта хтори означує животиною чия функція чежка робота од хторей би могла буц вистата. Нешка, медзитим, лексема *югаски пес* нефреквентна у руским языку. Югаски (овчарски) пес ше, з оглядом на зменшанє чупорох хтори би требало чувац, барз ридко може стретнуц у тей функції. Прето тот фразеологізем ма нетранспарентне значенє за звичайного бешедніка руского языка.

БУЦ БАРЗ ГЛАДНИ

Концепт велькей потреби за єдзеньом мож представиц з фразеологізмом у хторим ше тот стан поровнує зоз слику пса хтори гладни, *гладни як пес*. Зооним пес зоз прикметніком гладни активує сему колективней експресії хтора интензифікує значенє прикметніка. Присутна и варіянта того фразеологізма хтора у Ц-часци место слики пса, ма вовка, *гладни як вовк*.

3.1.4. Чловеково активносци и справованє

НЄДЗБАЛЕ ОДНОШЕНЄ ГУ РОБОТИ

Фразеологізем *ми гаду-гаду а пси у крупох*²⁵ преноши концепт НЄДЗБАЛЕ ОДНОШЕНЄ ГУ РОБОТИ чий жридлови домен слика псох хтори у крупох док людзе пре завжатосц зоз бешеду тото не обачую.²⁶ Цильови домен того метафоричного пресликованя недзбале одношенє гу роботи (пре розгварку).

СПОСОБ КОМУНІКАЦІЇ

Концепт бешеди, комуникації преноша шлїдуюци фразеологізми: *анї пес би го не пребрехал / не пребрехал би го анї пес; анї пес на хвост би не позберал; пес хтори вельо бреше, не куса*.²⁷ Тоти фразеологізми можу преношиц ниянсу значеня *вигваряц некрасни, бридки слова*, у раміку того концепта преноши фразеологізем *анї пес на хвост би не позберал*.²⁸ Жридлови домен мож розумиц як цошка найнізшей вредносци цо би анї пес не позберал з хвостом гоч би вон пре його характеристичне справованє койцо могол позберац зоз хвостом. Цали фразеологізем, гоч то невиповедзене, одноши

25 Фразеологізем иснує у польским языку *My tu gadu gadu a psi w krupach* (Kłosińska 2005: 586).

26 Попри пса, у тим концептуалним полю и фразеогізми *шєдзиц як квочка [на вайцох], шєдзи (ляпнул, лежи) як [тота] балєга (здохліна, губаба), подли як гной, робота не заяц - не сцєкне (не одскака)* итд.

27 До того концептуалного поля ше рахую и шлїдуюци фразеологізми: *чвиркац як квочка, ричац (дрєц ше) як буюк, балєговац дакому, скруциц як за гнойом (як за брадлом)*.

28 Серб. *ни пас с маслом не би појєо* (Рамач 2010: 525), (Kašić 1987: 73).

ше на цошка цо одреджена особа гварела, а цо неприлапливе, негативне, односно таке цо би ані пес хтори очиглядно символ найнізшей вредности, не позберал на хвост.

ВЕЛЬО БЕШЕДОВАЦ

Фразеологизем *ані пес би го не пребрехал / не пребрехал би го ані пес*²⁹ преноши концепт ВЕЛЬО БЕШЕДОВАЦ. Жридлови домен характеристика пса же вельо бреше (ПЕС ВЕЛЬО БРЕШЕ). Тот фразеологизем у своїм составе ма ище едну метафору, односно слово хторе резултат метафоричней екстензии. Дієслово *пребрехац* виведзене од дієслова брехац „оглашовац ше, о псу”. Цильови домен тей метафори (НАД)БЕШЕДОВАЦ.

Фразеологизем *пес хтори вельо бреше, не куса*³⁰ зоз слику пса хтора представена як закономірносц, по хторей кед пес вельо бреше, вец не куса. Тота слика ше метафорично преноши на человека та цильови домен мож розумиц на шлїдуюци способ: ОСОБА ХТОРА ВЕЛЬО БЕШЕДУЄ, НЕ НАПАДА. Мотивованосц за формованє слики ма свою основу у причини такогo справованя. И пес и человек можу буц гласни прето же су злекнути.

НЕКОНТРОЛОВАНЕ / КОНТРОЛОВАНЕ СПРАВОВАНЄ

Фразеологизми того поля формую дихотомию неконтроловане / контроловане справованє. Неконтроловане справованє може буц форма ошлебодзена од контроли, резултат одсуства контролора.

Фразеологизем *(с)пуциц ше з ланца*³¹ ма цильови домен ПОЧАЦ ШЕ СПРАВОВАЦ НЕКОНТРОЛОВАНО. Тото метафоричне пресликованє ше базує на розличних жридлових доменах. Не дава ше експлицитна информация о животинї хтора завязана на ланцу, але ясне же ше роби о ошлебодзованю пса. При тим дія ошлебодзованя поробена з боку пациенса.

Други фразеологизем *весц на порвазку (на ланцу, за руку)* мож розумиц як огранічованє шлебоди або самостойносци. Порвазок як стимулус виволує асоциацию на пса хтори зоз тим предметом контроловани. Асоциация на слику ПСА ХТОРИ ПОД КОНТРОЛУ ЧЛОВЕКА представя жридлови домен того пресликованя а цильови домен КОНТРОЛА НАД ОСОБУ.

29 У сербским язичу *не би га надлајало ни деветеро паса* (Рамач 2010: 595).

30 У сербским язичу *пас који много лаје не уједа* (Кашић 1987: 73).

31 Исти концепт ше преноши и зоз фразеологизмом *спуциц ше з кефетика* чий жридлови домен опрема за контроловане коня, односно конь.

3.1.5. Материялни статус

ХУДОБА

Концепт ХУДОБА присутни у поровњујућих фразеологизмах у хторих худоба поровнована зоз животом пса. Фразеологизем *як пес на ланцу жиц*³² структурно незвичайни бо А-часц у инверзії. И други фразеологизем, *жиц [себе] як пес на паздзерчу*, у Ц-часци ма пса, але ту присутна додатна компонента хтора доприноси сликовитосци фразеологизма, а то место дзе жиє пес. То паздзерче, односно остатки з конопи, як материял найслабшого квалитету и неприємного за ходзене з оглядом на тото же є тварди и оштри. Жридлово домени слики пса на ланцу або на паздзерчу хтори еталони подлого, худобного живота.

3.1.6. Медзильюдски одношеня

НЕСКЛАДНИ ОДНОШЕНЯ

У войволянским руским язичу, як на концу и у других славянских язичох, медзильюдски одношеня ше концептуализую з помоцу слики пса и мачки яку маме у фразеологизму *злагодзиц ше як пес и мачка*. Складни або нескладни одношеня ше поровную зоз одношеньом тих животиньох. Слово о ироничним поровњујућим фразеологизму у хторим ше значене дієслова *злагодзиц ше* понїщує зоз слику о одношеню пса и мачки, хтори, як то народ видзи, подли. Стереотип по хторим ше тоти два животинї не любя присутни у велїх културох.

НАБИЦ ДАКОГО

Дієсловни зоонимски фразеологизем *набиц дакого як пса* преноши значене агресивного справованя, односно физичного нападу на особу. Значене дієслова у А-часци ведно зоз зоонимом пес активує сему колективней експресії по хторей пса мож барз набиц. Зооним указує високу меру того цо значи дієслово. Зоз тим фразеологизмом ше виражує и одношене гу псу, хторого, випатра мож так барз набиц же то постава ясна референца велькей мери.

НЕГАТИВНА ОЦЕНА ПОЄДИНЦА, ПРЕДМЕТА БЕЗВРЕДНОСЦІ

Дружтво може буц сурове у оцени поєдинца. Таки случай зоз фразеологизмом *анї пес не збрехне на ньго* хтори преноши концепт БЕЗВРЕД-

32 Серб. *живети као пас* (Рамач 2010: 526).

НОСЦ або нізкей вредносци поединца. Жридлови домен формовани на негації визначней характеристики пса по хторей вон бреше на койцо. Зоз тим ше указує кельо поединец незначни кед на ньго ані пес не збрехне. Фразеологизем виразно уквилюючи.

Концепт нізкей вредносци як оцени предмета ше може пренесц зоз фразеологизмом *руц то за псами*. Зооним *пес*, як и у других подобних фразеологизмох, представя еталон найнізшей вредносци за хторим ше руца тото цо непотребне. Жридлови домен того метафоричного пресликованя РУЦАНС БЕЗВРЕДНЕЙ СТВАРИ ЗА ПСАМИ. Цильови домен БЕЗВРЕДНОСЦ (ПРЕДМЕТА).

3.1.7.

НЄМИНОВНОСЦ ПОШЛІДКУ

Концепт неминовносци преноша фразеологизми *придзе (пришол)* и *на пса мраз*,³³ *чекай пше не будзе так вше (не будзе ци вше так добре)*³⁴ хтори засновани на сликох пса. Перша слика ше базує на факту же пес звичайно жиє вонка та же го жима и мраз, гоч яку бундичку ма, сцигну. Друга слика нагадує же псови добре у моменту кед ше му гутори, але же неминовне же не вше так будзе. Обидва метафори маю цильови домен НЄМИНОВНОСЦ ПОШЛІДКУ.

4. Резултати асоцијативних вигледованьох

Информацию о месту пса у сучасней слики швета Руснацох можеме реконструовац на основи резултатох асоцијативного тесту хтори бул запровадзени за потреби виробку дисертацийного вигледованя *Терминология вихову домашніх животиньох у язичу Руснацох у Войводини (когнитивнолингвистични аспект)*. Реакції на стимулуси позберани 2021. року. Випитаніки могли одвитовац пополнюючи паперову верзию тесту або преїг интернету. Тест ше состої зоз 48 питаньох зоз чого стимулуси було 43. Асоцијативна метода³⁵ представя помоцни инструмент при одредзованю слики пса у язичней слики швета Руснацох у Войводини.

33 Серб. *доћи ће и њему црни петак, видеће он своје добро јутро, заиграће мечка пред његовом кућом; дошао је ђаво по своје, лија је долијала* (Рамач 2010: 525), (Kašić 1987: 24, 75).

34 Тот концепт преноши ше и зоз фразеологизмами *дармо кед на шиї ярмо, на концу батог тука*.

35 Перша значна робота у хторей хаснована асоцијативна метода то вигледоване “*A Study of association in insanity, I, Association in normal subjects*” психологох Кента и Росанофа (G. H. Kent and A. J. Rosanoff 1910) з початку двацетого вику. Вони з тестом од 100 емоційно неутралних словох (меновніки, дієслова, прикметніки) випитали 1000 особи.

Польо вербалних асоціаційоох або асоціативне польо то шицки одвити, односно асоціяти виволани зоз одредзеним стимулусом. Розликуеме центер поля, односно найфреквентнейши асоціят, ядро поля хторе ше состої зоз найчастейших асоціаційоох, односно асоціаційоох зоз числом векшим як 1. Ядро поля указуе структуру стереотипу. Асоціяти хтори маю лем едно зявйоване представляю периферию поля вербалних асоціаційоох. Таки реакції звичайно идиосинкратични понеже су звичайно цалком субективни реакції на асоціят (Пипер и др. 2005: 60).³⁶

За тоту роботу информативни поля вербалних асоціаційоох *Домашня животиня, Пес, Мена домашніх животиньох, Раса одредзеной файти домашней животині*.

4.1. Асоціативне польо *Домашня животиня*

Лексемни (и семантични³⁷) центер поля вербалних асоціаційоох на стимулус *домашня животиня* асоціят *пес* 38. Ядро того поля ше состої зоз 7 асоціятоох (*пес, мачка, крава, швиня, конь, кура, валал*).

Таки резултати гуторя же найлепши представник категорії *домашні животині* то *пес* цо ше може видзиц незвичайне з оглядом на то же велька часц Руснацох жиє на валалє або же вецей як половка випитаних тиж так жиє на валалє. У таких реакційоох видзиме пременку слики о домашніх животиньох у одношеню на старше анализоване пасмо у хторим фразеологизми.

4.2. Асоціативне польо *Пес*

Резултати того поля потвердзую пременку у видзеню пса понеже ше як його визначна характеристика видвоує вирносоц або емотивна повязаносц з нїм (*товариши, приятель*). Центер поля вербалних асоціаційоох виволаних зоз стимулусом *пес* асоціят *вирносоц* 10. Семантични центер розвитши: *вирни* 4,³⁸ *приятель* 4, *найлепши пайташ* 2, *товариши* 2, *чловеков вирни приятель* 1, *верни* 1, *вирни приятель* 1, *вирни товариши* 1. Так формовани центер ма фреквенцию 26, односно одну штварцину шицких одвитоох.

4.3. Асоціативне польо *Мена домашніх животиньох*

36 О розвою асоціативней методи у рамикох рижних часоох и дисциплинох вецей у (Пипер и др. 2005: 7–23).

37 Авторе *Сербского асоціативного словника* сугерую же за розумене структури прототипу важне брац до огляду не лем опадаюцу частосц зявйованьох асоціятоох але и їх припадносц истому гнізду твореня, синонимскому шору прето же ше асоціяти зоз блїзким значеньом записую окреме та ше траци ширша слика о припадносци гу истому функциональному блоку (Пипер 2005: 14).

38 Реакції дати по азбучним шоре а число после реакції означує фреквенцию реакції.

Информация о преференції давання мена животинї гутори о одношеню гу тей животинї понеже ше мена не дава каждой домашней животинї. Репертоар менох достатих як реакції на стимулус *Мена домашней животинї* вельки. Асоцияти можеме подзеліц на мена псох або мачкох³⁹ (*Ага, Астра, Боби9, Бруно, Буби, Бундаш2, Бурко5, Василиє, Вила, Вилма, Гара, Гаров, Линда, Джеки, Джина, Джипси, Дона, Думка, Емилка, Йошка, Лайка5, Лаки, Лео, Леси3, Маза2, Майло, Мала, Мали, Марко, Нера, Тайсон, Цуца*) 52.

4.4. Асоцијативне польо Раса одредзеной файти домашней животинї

Центер поля вербалних асоцијацийох виволаних зоз стимулусом *Раса одредзеной файти домашней животинї* асоцияти *липицанер 5* и *язавичар 5*. Коло тих асоциятох не мож формовац семантични центри понеже асоцияти указую на розлични файти домашніх животиньох. Кед бизме вжали до огляду на хтори домашні животинї ше одноша назви тих файтох, центер поля би бул формовани коло асоциятох з хторима ше означае файта пса. То шлїдуюци асоцияти: *акита, вучяк, далматинац, златни ретривер, лабрадор, ловарски, мопс, немецки овчар, овчар, патканьош, пекинезер, пекинезер пес, птичар, пулин, ретривер, ротвайлер, шкотски овчар, язавичар* (19). Фреквенция тей групи асоциятох 34.

5. Заклученє

Фразеологийни материял указує же ше домашня животиня пес зявює у 23 концептох. Фразеологизми у хторих *пес* жридлови домен єст 31⁴⁰ (од 175). Руснаци у Войводини пса видза преважно як домашню животиню зоз негативними характеристиками. У дзепоедних фразеологизмох гоч преноша негативну оцену човека, пес не оценети як негативни, напр. Концепт НЄ ШВЕЧИЦ / НЄОДВИТУЮОСЦ зоз ироничними поровнуюцима фразеологизмами (*швечи му як псови дзвончок, швечи му як псови пята нога, треба му як псу колїк*) преноши неодвитууюосц випатрунку особи. У двох фра-

39 Чежко точно одредзиц на основи мена о хторей животинї ше роби. Дзепоедни випитанїки у своїх одвитох писали и тоту информацию. Медзитим, зоз поровнованьом зоз материялом хтори зме позбєрали у розгварки зоз информаторами на терену можеме предпоставиц хтори були типични мена за одредзени животинї.

40 Окрем пса як жридлового домену, у дисертацийним вигледованю *Терминология вихову домашніх животиньох у язике Руснацох у Войводини (когнитивнолингвистични аспект)* на фразеологийним уровню ше зявюю и шлїдуюци: швинї 15 (число фразеологизмох у хторих ше зявює), конї 14, продукт, предмет, место/обект 13, кури 12, крави 8, мачка 9, магарец 6, кози 5, баран 4, зайци 4, буяк 3, качки 3, часц цела 3, вол 2, овци 2, одрутки крави, бияла 1, говеда 1, гуски 1, статок 1 (Мудри 2023).

зоологізмox видземе же ше пса видзи и як вирного або вистатого од работи цо постредно мож розумиц як позитивну оцену.

Пса ше видзи як еталон нічомносци, гніву, зла, недовирія, худоби, неперемнлівосци людского характеру, поганьбеносци, спаня, циганства, неподзековносци, преїгмирней бешеди, велького гладу, неконтролованого справованя. Понеже ше го видзи як недоброго, вери ше же пес муши мац прикмети подлого человека прецо у процесу антропоморфизації, пес достава негативни характеристики человека. То вироятно старше пасмо слики пса у рижних културох та и у рускей. Нова слика ше почала формовац потим як пес постал любимец, односно *вирни приятель*.

Шицки фразеологізми мож звесц на даскельо основни характеристики хтори описую типичного пса. То його справованє и функция хтора нешка двойніста. Функция чуваня обисца предствая старшу слику пса. Тота функция подрозумює же ше од пса за розлику од криви не достава продукт за поживу та прето ма нізку вредносц за газду. Понеже є еталон нічомносци, вец у персонификаційним процесу, пес, як и подли людзе, цигані, гніва ше. Остатня персонификована прикмета пса (вирносц), видзи нам ше, у вязи зоз його другу функцию, любимца чи приятеля. Праве тота, у фразеологіейней, старшей слики швета, функция пса як приятеля лем нагадує пременку хтору у сучасней слики швета видземе як його прототипичну характеристику. Тото потвердзую резултати асоціативного тесту, дзе ше пса стереотипизовано препознава як вирного. Його другорядова функция на тим уровню чувач дом або забавяц газду, брехац. Характеристичне справованє пса у тим случаю и його функция.

О прототипичним месце пса у категорії домашніх животиньох и категорії любимци у сучасней слики швета Руснацох у Войводини гутори факт же найчастейши реакції на стимулуси *Домашня животиня*, *Мено домашней животині*, *Раса домашней животині* у вязи зоз псом.

Як зме могли видзиц, слика пса у язичней слики швета ше през час мєняла. Кед вежнєме до огляду одвити на стимулус *Домашня животиня* у асоціативним тесту, видземе же прототипични член тей категорії пес. Тото ронуце препознатлівосци пса, по нашим думаню, у вязи зоз пременку функції пса од чувара обисца гу любимцови, односно приятельови.

Пес у сучасней язичней слики швета Руснацох у Войводини предствая прототипичного представніка шицких домашніх животиньох. Пременка од еталону нічомносци гу вирному приятельови предствая резултат пременки дружтвених рушаньох хтори индуковани зоз модернизацию дружтва.

Видзене животиньох як глупих, ленівих або мудрих и вредних засноване на шлебодним видзеню человека, односно воно стереотипизоване. Место пса и попри пременкох його функції, а зоз тим и места у категорії Домаш-

ніх животиных и Любимцох, указує же вон заш лем подредзени човекови, же є його власносц, та же человек у гьерархийней системи ВЕЛЬКИ ЛАНЄЦ ИСНОВАНЯ йому надредзене живе єство.

Цитурана литература

- Вархол, Надія, Анатолій Івченко. Фразеологічний словник лемківських говірок східної Словаччини. Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, відділ української літератури в Пряшеві, 1990.
- [Varhol, Nadiâ, Anatolij Ivčenko. Frazeologičnij slovník lemківs'kih govirok shidnoï Slovaččini. Prášiv: Slovač'ke pedagogične vydavništvo v Bratislavi, viddil Ukraïns'koï literaturi v Práševi, 1990]
- Вільчинська, Тет'яна П. «Мовна концептуалізація тваринного світу в українській фразеосистемі». Язык и культура 15/III, 2012: 145–150.
- [Vil'čins'ka, Tet'âna P. «Movna konceptualizaciâ tvarinnogo svitu v Ukraïns'kij frazeosistemi». Âzyk i kul'tura 15/III, 2012: 145–150]
- Зубков, С. Д. et al. Українські прислів'я та приказки. Київ: Видавництво художньої літератури^[1]_[SEF] «Дніпро», 1984.
- [Zubkov, S. D. et al. Ukraïns'ki prisliv'ya ta prikazki. Kïiv: Vidavništvo hudožnoï literaturi^[1]_[SEF] «Dnipro», 1984]
- Колесаров, Юлиан. *Руски фразеологічни словар 1*, Монтреал, 1975.
- [Kolesarov, Juľian. Ruski frazeologični slovar 1, Montreal, 1975]
- Коцур, Віктор П., Олександр І. Потапенко, Василь С. Куйбіда. Енциклопедичний словник символів культури України. Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди: Переяслав, 2015.
- [Kocur, Viktor P., Oleksandr Ī. Potapenko, Vasil' S. Kujbida. Enciklopedičnij slovník simboliv kul'turi Ukraïni. Pereâslav-Hmel'nic'kij deržavnij pedagogičnij unïversitet imeni Grigorïâ Skovorodi: Pereâslav, 2015]
- Кочиш, Микола. „Идиомы и фразеологични вирази. Прилог твореню словніка идиомох и общого словніка нашей бешеди”. [У:] Дю. Варга (ред.) Лингвистични работи. Нови Сад: Руске слово, 1978, 127–138.
- [Kočiš, Mikola. „Idiomy i frazeologični virazi. Prilog tvorenju slovníka idiomoh i obščogo slovníka našej bešedi”. [U:] Dju. Varra (red.) Linrvistični roboti. Novi Sad: Ruske slovo, 1978, 127–138]
- Мудри, Александар. Терминология у вязи зоз виховом домашніх животиных у руским язике у Войводини. Докторска дисертација. Нови Сад: Филозофски факултет, 2023.
- [Mudri, Aleksandar. Terminologïâ u vâzi zoz vihovom domašnih životin'oh u ruskim âziku u Vojvodini. Doktorska disertacija. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2023]
- Паламарчук, Леонід С. Фразеологічний словник української мови I–II. Київ: Наукова думка, 1993.

- [Palamačuk, Leonid S. Frazеологичниј slovník ukraїns'koї movi I–II. Kiїv: Naukova dumka, 1993]
- Пипер, Предраг, Рајна Драгићевић, Марија Стефановић. Асоцијативни речник српскога језика, Део 1, Од стимулуса ка реакцији. Београд: Београдска књига – Службени лист СЦГ – Филолошки факултет, 2005.
- [Piper, Predrag, Rajna Dragičević, Marija Stefanović. Asociјativni rečnik srpskoga jezika, Deo 1, Od stimulusa ka reakciji. Beograd: Beogradсka knjiga – Službeni list SCG – Filološki fakultet, 2005]
- Попова, Зинаида Д., Иосиф. А.Стернин. Когнитивная лингвистика. Москва: Восток–Запад, 2007.
- [Popova, Zinaida D., Iosif. A.Sternin. Kognitivnaа lingvistika. Moskva: Vostok–Zapad, 2007]
- Поповић, Људмила. „Интеркултуралност и језичка слика света”. [У:] Ј. Рамач, В. Петковић, А. Мудри (ред.) Интеркулт 2018. Нови Сад: Педагошки завод Војводине, 2019, 15–33.
- [Popović, Ljudmila. „Interkulturalnost i jezička slika sveta”. [U:] J. Ramač, V. Petković, A. Mudri (red.) Interkult 2018. Novi Sad: Pedagoški zavod Vojvodine, 2019, 15–33]
- Поповић, Људмила. Језичка слика стварности, когнитивни аспект контрастивне анализе. Београд: Филолошки факултет, 2008.
- [Popović, Ljudmila. Jezička slika stvarnosti, kognitivni aspekt kontrastivne analize. Beograd: Filološki fakultet, 2008]
- Рац, Ана Марија. Характеризоване човека у рускеј фразеологији. мастерска работа. Нови Сад: Филозофски факултет Нови Сад, 2015.
- [Rac, Ana Marija. Karakterizovanê človeka u ruskeј frazeologiji. masterska robota. Novi Sad: Filozofski fakultet Novi Sad, 2015]
- Рамач, Јо. (ред.). Руско-сербски слоvник. Нови Сад: Универзитет у Новим Садзе – Филозофски факултет – Институт за педагогију – Катедра за Руски јазик, 2010.
- [Ramač, Ū. (red.). Rusko-serbski slovník. Novi Sad: Univerzitet u Novim Sadze – Filozofski fakultet – Institut za pedagožiju – Katedra za Ruski ázik, 2010]
- Рамач, Јо. (ред.). Слоvник рускога народнога језика. I–II. Нови Сад: Универзитет у Новим Садзе, Филозофски факултет, Катедра за руски јазик, 2017.
- [Ramač, Ū. (red.). Slovník ruskoga narodnoga ázika. I–II. Novi Sad: Univerzitet u Novim Sadze, Filozofski fakultet, Katedra za ruski ázik, 2017]
- Стефановић, Марија. Језичка слика породице у руском и српском језику. Нови Сад: Филозофски факултет, 2012.
- [Stefanović, Marija. Jezička slika porodice u ruskom i srpskom jeziku. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2012]
- Толстој, Светлана. М., Љубинко Раденковић. Словенска митологија. Енциклопедијски речник. Београд: Zepтер World Book, 2001.
- [Tolstoj, Svetlana. M., Ljubinko Radenković. Slovenska mitologija. Enciklopedijski rečnik. Beograd: Zepтер World Book, 2001]

- Чижмар, Златка. Фразеологија руског јазика. мастерска работа. Нови Сад: Филозофски факултет, 2013.
- [Čižmar, Zlatka. Frazeologija ruskogo žika. Masterska robota. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2013]
- Штрбац, Гордана. Фразеологија о човеку и човек у фразеологији. Нови Сад: Филозофски факултет Нови Сад, 2018.
- [Štrbac, Gordana. Frazeologija o čoveku i čovek u frazeologiji. Novi Sad: Filozofski fakultet Novi Sad, 2018]
- Штрбац, Гордана, Гордана Штасни. Слика природе у српском језику. Нови Сад: Филозофски факултет Нови Сад, 2022.
- [Štrbac, Gordana, Gordana Štasni. Slika prirode u srpskom jeziku. Novi Sad: Filozofski fakultet Novi Sad, 2022]
- Bartmiński, Jerzy. “Linguistic worldview as a problem of cognitive ethnolinguistic. Slavic Cognitive Linguistics Conference. Praha, October 15–17, 2009”. [Пројекат Растко.] <<http://www.rastko.rs/projekti/etnoling/delo/13731>> 17.11.2021.
- Bawolak, Boleslaw. Lemkowskie przysłowia i powiedzenia ze Świątkowej Wielkiej i okolic. Wieliczka: Wydawnictwo Żyznowski, 2021.
- Fink-Arsovski, Željka. Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra. Zagreb: FF Press, 2002.
- Hrnjak, Anita. „Kulinarski elementi u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji”. Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 33/1, 2007: 197–216.
- Johnson, Mark. The body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination and Reason. Chicago: University of Chicago Press, 1987.
- Kaluđerović, Željko. „Bioetički pristup životinjama”. Socijalna ekologija 18/3–4, 2009: 311–322.
- Kašić, Jovan, Vladislava Petrović, Julijan Ramač. Frazeološki rečnik srpskohrvatskog jezika: srpskohrvatsko-rusinski. Novi Sad: Filozofski fakultet – Zavod za izdavanje udžbenika, 1987.
- Klikovac, Duška. Metafore u mišljenju i jeziku. Beograd: XX vek, 2004.
- Kłosińska, Anna. Słownik frazeologiczny. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2005.
- Kövecses, Zoltan, Günter Radden. “Metonymy: Developing a cognitive linguistic view”. Cognitive Linguistics 9/1 1998: 37–77.
- Kövecses, Zoltan. Metaphor: A Practical Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Lakoff, George, Mark Johnson, Metaphors We Live By. Chicago: The university of Chicago press, 1980.
- Lakoff, George, Mark Turner. More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor. Chicago: University of Chicago Press, 1989.
- Lakoff, George. Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1987.

- Raul Y. Tito, Samuel L. Belknap III, Kristin D. Sobolik, Robert C. Ingraham, Lauren M. Cleeland, Cecil M. Lewis Jr. "Brief communication: DNA from early Holocene American dog". *American Journal of Physical Anthropology* 145/4, 2011: 653–657.
- Shell, Marc. "The Family Pet". *Representations* 15, 1986: 121–153.
- Tague, Ingrid. H. *Animal Companions: Pets and Social Change in Eighteenth-Century Britain* (Vol. 6). Penn State University Press, 2015.
- Vanacore, Constance B. (2023). "dog" [*Encyclopedia Britannica*] <<https://www.britannica.com/animal/dog>>17.04.2023.
- Visković, Nikola. *Kulturna zoologija: što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji*. Zagreb: Jasenski i Turk, 2009.

ПАС У ЈЕЗИЧКОЈ СЛИЦИ СВЕТА РУСИНА У СРБИЈИ (ВОЈВОДИНИ)

Резиме

Пас (*Canis lupus familiaris*) домаћа је животиња из породице Canidae чији процес доместификавања је трајао више хиљада година. Пас је у прошлости служио човеку као помоћ у лову или чувар, за заштиту људи и стоке од дивљих животиња. Због својих карактеристика, он је у далекој прошлости био инспирација у уметности, предмет обожавања итд. Међутим, његова симболика је амбивалентна. С једне стране, он је симбол верног пријатеља, непоткупљивости, мудрости, а с другог, он је преварант, прогонитељ, или блудник.

Слика пса је у прошлости била изразито негативна што је вероватно било условљено функцијом пса, односно малом корисношћу за човека у односу на домаће животиње које су обезбеђивале храну. До промене виђења пса долази у 18. веку па се на пса почиње гледати као на омиљену животињу. Ова промена је допринела да се данас пас више не види искључиво као еталон безвредности већ и као еталон верности и пријатељства.

У раду пратимо промену места пса у оквиру категорије ДОМАЋЕ ЖИВОТИЊЕ и њој подређене категорије ЉУБИМЦИ. Корпус се састоји из фразеологизма ексцерпираних из речника русинског језика у Војводини и реакција у асоцијативном тесту.

У уводном делу је представљена језичка слика света као полазна теоријска основа, анализа појмовних метафора као методолошки оквир и асоцијативни тест као помоћно средство когнитивно усмерених истраживања.

Фразеолошки материјал показује да се домаћа животиња пас појављује у 23 концепта. Пас је у фразеолошкој слици света Русина у Војводини еталон безвредности, љутње, зла, неверности, сиромаштва, непроменљивости људског карактера, посрамљености, спавања, лажи, незахвалности, говорљивости, глади, неконтролисаног понашања. Ово је старија слика до које долазимо тумачењем концептуалних метафора на којима су засновани фразеологизми. Нову слику, у којој је пас прототипични представник категорија Домаће животиње и Љубимци, видимо у резултатима асоцијативног теста. Промена од еталона безвредности ка верном пријатељу представља резултат друштвених промена.

Место пса с обзиром на промену његове функције, показује да је он подређен човеку и његовим потребама, да је његово власништво, односно да је човек у хијерахијском систему метафора ВЕЛИКИ ЛАНАЦ ПОСТОЈАЊА надређен ентитет.

Кључне речи: пас, језичка слика света, категоризација, Русини у Војводини.